

Vechten voor het landschap: van bierkaai naar zelfbewustzijn

Hou houden we het landschap in de Amsterdamse metropool ook in de toekomst sterk en vitaal? Wat staat er op het vuur voor het behoud van landschap, dat immers in permanente concurrentie lijkt met de steeds sneller groeiende landhonger ten behoeve van huisvesting, bedrijventerreinen en infrastructuur? Symboliseert het landschap bijvoorbeeld meer dan in het verleden een economische waarde, in de wetenschap dat groen en blauw vestigingsfactoren van formaat zijn en bijdragen aan de regionale economie? Om de essentie van het metropolitane landschap nu en straks zeker te stellen is een actieprogramma nodig. Ruim zestig raads- en statenleden, bestuurders en vertegenwoordigers van natuurorganisaties debatteerden hierover met elkaar medio april in het Provinciehuis in Haarlem.

In eerste instantie lijkt het pleidooi voor het behoud van landschappen een emancipatieprobleem, in de concurrentiestrijd tussen bouwers en groenliefhebbers. De voorbereiding en realisatie van woningbouwlocaties, infrastructuur en bedrijventerreinen verloopt immers doorgaans heel wat soepeler dan het creëren of zelfs maar in stand houden van landschappelijke kwaliteiten. Met het eerste verdienen overheden en investeerders een hoop geld, voor het laatste moeten gemeenten en provincies veel geld meebrengen en schitteren kapitaalkrachtige investeerders meestal door afwezigheid. En wat in de ene sector een economische drager van betekenis is, is voor de andere sector een bedreiging. Want volumineus niet-binnenstedelijk bouwen gaat in de regel ten koste van groen, van water, van omliggende landschappen, van agrarische functies, van natuur.

Vestigingsfactor van formaat

Dat is geen geringe paradox, want tegelijk is het landschap in al zijn variaties en verschijningsvormen voor de overvolle metropool een essentie, een vestigingsfactor van formaat, veel meer dan slechts een groen-blaue kers op de metropolitane taart. Daarbij komt dat de recreatiebehoefte van sterk groeiende aantallen stedelingen en bezoekers zal blijven stijgen. Daardoor is het landschap veel concurrerender dan menigene denkt. Je hoeft niet met de moed der wanhoop tegen de bierkaai te vechten als je staat voor het belang van landschap, natuur, recreatie en toerisme. Zelfbewustzijn is beter dan klagen over de boze buitenwereld.

Actiepunten

Wat moet daarvoor gebeuren in de komende jaren? Dit vraagstuk vormt de kern voor de elf onderdelen van het concept-actieprogramma 'Metropolitaan Landschap'. In die elf actiepunten verbinden de landschappelijk zelfbewuste overheden zich om maatregelen te nemen die het metropolitane landschap in de toekomst sterk en vitaal houden, als essentie voor de woon- en leefkwaliteiten van de noordelijke Randstad.

De elf punten van het Actieprogramma Metropolitaan Landschap

1. Benut ov-knooppunten als toegangspoorten naar het landschap
2. Ontwikkel een uitmuntend metropolitaan fietspadennetwerk
3. Ontwikkel een uitmuntend metropolitaan wandelnetwerk
4. Ontwikkel een uitmuntend metropolitaan vaarnetwerk
5. Ontwikkel metropolitane 'infrakathedralen'
6. Hou erfgoed (bijvoorbeeld Stelling van Amsterdam) vitaal en benut het beter
7. Verbeter de biodiversiteit in de metropool
8. Voorzie in toekomstbestendige veenweidelandschappen
9. Voorzie in aantrekkelijke recreatielandschappen
10. Onderzoek een landschapscompensatieregeling, zoals een Landschapsfonds
11. Stel een gezamenlijke evenementenstrategie op.

Landschap niet te vondeling gelegd

Om die elf punten met elkaar te bespreken en nog dit jaar te verheffen tot definitief actieprogramma kwamen medio april 2016 zo'n zestig raads- en statenleden, bestuurders en vertegenwoordigers van natuurorganisaties in het Haarlemse provinciehuis bijeen.

De aftrap voor het debat werd gegeven door de Noord-Hollandse natuur- en milieugedeputeerde Tjeerd Talsma, voorzitter van de stuurgroep die de formulering en uitvoering van het Actieprogramma Metropool Landschap ter hand heeft genomen. Hij gooide meteen een doordenkertje in het publiek om Calimero-achtige vooroordelen te bestrijden: "Ik ben nog nooit iemand tegengekomen die het landschap afwaardeerde. En het is complete onzin dat de bekostiging van groen en landschap te vondeling is gelegd bij de provincies. Ik vind het landschap bij onze provincie wel degelijk in goede handen, ook in het belang dat we eraan hechten en de prioriteiten die we stellen. Wij hebben heel veel oog voor essentiële pijlers onder het landschap zoals ontstressen en recreëren voor bevolking en bezoekers, waardecreatie en de bijdragen van landschappen aan het vestigingsklimaat in de metropool".

Landschap brengt ook geld op

Het is een misvatting dat het in stand houden van landschap alleen maar geld kost. Er wordt in de praktijk ook veel geld mee verdiend. De toegevoegde waarde van bijvoorbeeld agrarische bedrijvigheid in de metropool bedroeg in 2011 462 miljoen euro. De waarde van toerisme nog veel meer: liefst een jaarlijkse waarde van 3,1 miljard euro. Recreatie, cultuur en sport in het MRA-gebied zijn goed voor 887 miljoen euro per jaar. Daar komen ook nog economisch sterke sectoren bij als watersport: scheepsbouw en jachthavens. Buitenrecreatie is een van de belangrijkste vormen van gebruik van landschappen: alleen al 6 miljoen bezoekers per jaar in de recreatiegebieden Spaarnwoude en Amsterdamse Bos, meer dan 1¼ miljoen bezoekers van Waterland. Daarbij komt dat groen en blauw het niveau van de grondprijzen in stedelijke gebieden stimuleren. Daarmee is het groene en blauwe landschap een essentiële vestigingsvoorwaarde én economische factor van grote betekenis.

De opvolger van Talsma in het drietal sprekers, provinciaal adviseur ruimtelijke kwaliteit Jandirk Hoekstra, bevestigde de argumentatie van de gedeputeerde. "Landschap is onontbeerlijk om diverse vraagstukken het hoofd te bieden. Amsterdam is een watermetropool, dus we zullen wat moeten met de opvang van overtollig water, met het vaarnetwerk, met het tegengaan van zoute kwel. Maar ook met de vraagstukken van natuur tegen de stad aan, met de parels en draden van landschappelijk erfgoed voor recreatie en toerisme. In alle forten van de Stelling van Amsterdam bijvoorbeeld is wat aan de hand, er wordt hard gewerkt aan nieuwe bestemmingen. Landschap is geen verplicht nummer, maar een essentieel cluster vol uitdagingen waarvan de aanpak bijdraagt aan wonen en werken in de hele metropool."

Het viel Hoekstra op dat de oude agrarische landschappen rond Amsterdam, zoals Waterland en de Amstelscheg, steeds meer in trek zijn bij wandelaars en fietsers, maar ook watersporters. "Die ontwikkeling geeft aanleiding tot meer nieuwe uitdagingen voor de uitvoering, zoals maatregelen voor de staandemastroute, vervanging van bruggen door duikers en dergelijke."

Hoekstra liet duidelijk weten dat op vijf punten het landschap moet worden dóórontwikkeld: capaciteit en bereikbaarheid, verhogen belevingswaarde, koesteren van oude verschijningsvormen als het unieke veenweidegebied, infrastructuur en reserveren van ruimte voor nieuw of ander landschap.

Prioriteiten stellen voor het landschap

Marijn Bos, secretaris van de stuurgroep, gaf de aanwezigen een inkijkje in het verdere proces van de definitieve opstelling en uitvoering van het Actieprogramma. "In 2007 zijn gemeenten en provincies in de metropoolregio al begonnen met hun onderlinge samenwerking om een streefbeeld voor het landschap samen te stellen. Nu is het tijd om

tot daadwerkelijke besluitvorming en uitvoering te komen. En hoe saai ook, daarvoor is geld nodig. We moeten prioriteiten stellen voor de financiering als randvoorwaarde voor de uitvoering van de elf punten van het actieprogramma.”

Met deze boodschap gingen de aanwezige raads- en statenleden in kleine discussiegroepen uiteen. De opdracht: geef weer wat je vindt van de elf punten in het actieprogramma, welke er eventueel uit kunnen of wat je zelf nog als essentie erbij wilt plaatsen, met wie je zou moeten samenwerken. Daarmee gaat de stuurgroep dan weer aan de slag; na de zomer is dan het definitieve Actieprogramma gereed en wordt het vastgesteld in het PRO. Vervolgens zal het ter kennisname toegezonden worden aan de colleges van afzonderlijke gemeenten en provincies.

Landschapsfonds handig, maar lastig

De afsluitende plenaire discussie was behoorlijk to-the-point en gaf de stuurgroep veel stof tot nadenken, ook wat betreft de eigen verantwoordelijkheid van raden en staten. Zo wilde een raadslid van de gemeente Wijdemeren vooral weten wat men in de eigen gremia, B&W en raad, kan doen aan alle grote vraagstukken van het hele metropoolomvattende landschap aan te pakken. Talsma reageerde met een pragmatische aanpak: “Wees er bij om uw invloed uit te oefenen, zet uw eigen uitroptekens en stel uw eigen prioriteiten als gemeente en besef dat u aan zet bent op het moment dat alle voorstellen bij u op de tafel liggen”. Daarbij is handig dat elke gemeente een coördinerend wethouder voor metropoolaanlegenheden heeft.

In de discussiegroepen kwam toch wel het financiële kader als meest nijpende probleem naar voren. Want anders dan wat de statistieken over economisch belang van landschappen doen vermoeden, wordt er uiteindelijk met en voor landschappen maar bitter weinig geld gegenereerd, verdiend of verkregen. Zo bleek de figuur van het Landschapsfonds voor vele aanwezigen een sympathiek en essentieel voorwaardelijk middel om de economische waarde van het landschap te vergulden – maar menig een ziet nog niet zo snel het schip met geld aan de einder. Een raadslid: “Er is wel geld, maar niet genoeg om het hele actieprogramma zelfbewust en krachtig uit te voeren.” Tjeerd Talsma in reactie daarop: “Alleen feitelijke samenwerking tussen gemeenten en provincies in MRA-verband legt voldoende bestuurlijk gewicht in de schaal om geld te genereren. Je moet niet in je eentje als Spaarnwoude naar Den Haag trekken, het gaat om collectief optreden.”

Diverse subgroepjes kwamen in het plenaire debat ook met handzame voorstellen om geld te genereren. Bijvoorbeeld een landschapspercentage in de bouwkosten van nieuwe uitleggebieden (bij wijze van compensatie), een opslag voor goed verdienende projectontwikkelaars, mogelijk particuliere bijdragen van kopers voor het gratis genot van het hen omringende landschap. Maar daarbij werden ook vraagtekens gezet: ervaringen met bijvoorbeeld projecten als Waterlands Wonen maken niet enthousiast over ruimschootse inverdienmogelijkheden.

Ondanks bestuurlijke drukte toch stakeholders nodig

Voor de uitvoering is ook contact met anderen nodig, zo raadden sommige groepjes aan: welke stakeholders willen we koppelen aan staten en raden in het programma? In een gebied vol bestuursdrukke was dat geen moeilijke vraag: over elkaar heen buitelden partners als waterschappen, woningcorporaties, landbouworganisaties, wetenschap (Alterra, universiteiten), instellingen voor circulaire economie, organisaties van toeristisch ondernemers zoals de HISWA, natuur- en milieuorganisaties, educatieve natuurclubs, ov-exploitanten. En er kan nog meer bij.

Tjeerd Talsma sloot het debat af vol waardering voor de inzet en creativiteit van alle aanwezigen. “Wat is dit een geweldig belangrijke avond, welke kansen liggen er nu om snel als stuurgroep aan de slag te gaan met een goed programma. Deze avond heeft u richting gegeven aan de inhoud en de focus van het programma, de komende maanden gaan we alles doordenken en vastleggen. Dan kunnen we dit najaar met groot vertrouwen in onze samenwerking tot uitvoering overgaan.”